

Міністерство освіти і науки України
Рівненський державний гуманітарний університет
Кафедра вікової та педагогічної психології

«Затверджено»
Вченою радою
Рівненського державного гуманітарного університету
Протокол № 5 від 25 квітня 2017 р.

____ Р. М. Постолюк

ПРОГРАМА
вступного іспиту в аспірантуру
зі спеціальності 053 Психологія
підготовки доктора філософії

Рівне, 2017

Павелків Р.В., Корчакова Н.В., Созонюк О.С.

**Програма вступного іспиту зі спеціальності 053
Психологія підготовки доктора філософії для абітурієнтів
аспірантури. - РДГУ, 2017. - 34с.**

Рецензенти:

ПАСІЧНИК Ігор Демидович, ректор
Національного університету «Острозька Академія», доктор
психологічних наук, професор.

ВІРНА Жанна Петрівна, декан факультету
психології Східноєвропейського національного університету імені
Лесі Українки, доктор психологічних наук, професор.

Програма обговорена на засіданні кафедри вікової та педагогічної
психології (протокол №3 від 28.03.2017 р.) та рекомендована до друку
Вченою радою Рівненського державного гуманітарного університету.

Програма вступного іспиту зі спеціальності 053 Психологія
підготовки доктора філософії для абітурієнтів аспірантури складена на основі
нормативної документації Міністерства освіти і науки України та сучасної
вітчизняної і зарубіжної літератури з проблем психології.

Пояснювальна записка

Масштабні перетворення, які відбуваються сьогодні в усіх сферах суспільного буття, зумовлюють формулювання нових вимог до рівня теоретичної підготовки майбутніх аспірантів за спеціальністю 053 Психологія.

Розуміння актуальних теоретичних та методологічних питань сучасної психології, історичних аспектів становлення галузей психологічної науки, феноменів психічного розвитку людини на різних етапах онтогенезу, психологічних засад навчання, виховання та педагогічної діяльності є важливою передумовою майбутньої діяльності здобувачів наукового ступеня.

Композиція програми побудована таким чином, щоб систематизувати підготовку абітурієнтів аспірантури до іспиту та відображає тенденції розвитку сучасної психології. У зміст програми включені питання, що передбачають оволодіння абітурієнтами як здобутками зарубіжної психологічної науки, так і дослідженнями вітчизняних вчених. Програма охоплює найважливіші галузі сучасної психології, зміст яких конкретизований у переліку питань до іспиту.

Список рекомендованої літератури містить новітні наукові джерела, які дозволять абітурієнтам аспірантури опанувати необхідний матеріал.

РОЗДІЛ І. РОЗВИТОК ВІТЧИЗНЯНОЇ ПСИХОЛОГІЧНОЇ НАУКИ У СУЧАСНОМУ ВИМІРІ

Філософські основи психології ХХІ століття. Способи аналізу психологічних знань з погляду методології і теорій сучасної психології. Принципи психологічної науки. Методи наукової психології. Сучасна психологія в системі наук. Психологія розвитку у сучасному психологічному огляді.

Характеристика особистості як предмету психологічної науки у зіставленні з категоріями «Людина», «Особа», «Суб'єкт». Індивідуально-психологічні, психофізіологічні властивості особистості, темперамент. Соціально-психологічна характеристика особистості, характер. Діяльність та особистість. Генетичний аспект особистості: від задатків до здібностей. Свідомість і несвідоме. Самосвідомість особистості.

Категорія діяльності особистості в сучасній психології. Діяльність як суспільно-історична категорія. Психологічний аспект вивчення індивідуальної діяльності. Основні ознаки діяльності особистості. Будова індивідуальної діяльності. Проблема спільної діяльності.

Проблема спілкування в сучасній психології. Спілкування як комунікація. Спілкування і діяльність. Функції і структура спілкування. Невербальна комунікація. Вербальна комунікація. Спілкування як інтеракція.

РОЗДІЛ ІІ. СТАН СУЧАСНОЇ ЗАРУБІЖНОЇ ПСИХОЛОГІЇ. ОСНОВНІ НАПРЯМИ ПСИХОЛОГІЇ

Криза у психології та її наслідки (аналіз трьох етапів кризи психології ХХ ст., їх вплив на розвиток психології як науки). Методологія сучасної психології (відсутність єдиної методології, природничонауковий та гуманістичний підхід до вивчення явищ психології, розвив між академічною та практичною психологією, формування великої кількості наукових течій та шкіл). Зародження сучасних напрямків у психології особистості загальна характеристика основних напрямів сучасної психології:

психоаналіз, біхевіоризм, когнітивна психологія, гуманістична психологія, трансперсональна психологія).

Психоаналітичний напрям у сучасній психології. Основи психоаналізу З.Фрейда. Аналітична психологія К.Юнга. Індивідуальна психологія А.Адлера. Соціокультурна психологія К.Хорні (вплив соціуму на особистість, поняття базової тривоги, причини неврозів, десять невротичних потреб, поняття «реальне Я», основні стратегії компенсації базової тривоги: орієнтація на людей, проти людей, від людей. А. Фрейд про механізми психологічного захисту (поняття захисного механізму, опис основних захисних механізмів: витіснення, заперечення, раціоналізація, ізоляція, регресія, реактивне утворення, проєкція, сублимація). Епігенетична теорія Е.Еріксона. Поняття епігенетичного принципу. Загальна характеристика стадій психосоціального розвитку. Поняття ідентичності та кризи ідентичності. Основні аспекти ідентичності.

Диспозиційний напрям у психології. Диспозиційна теорія особистості Г.Олпорта. Поняття особистості. Типи індивідуальних диспозицій. Поняття пропріуму та зрілої особистості. Р.Кеттел: структурна теорія рис особистості. Підхід до особистості з позиції факторного аналізу. Особистісні риси як ядро структури особистості. Класифікація рис особистості: поверхневі -- вихідні риси, конституційні – сформовані навколишнім середовищем, загальні – унікальні риси. Вплив спадковості та навколишнього середовища на риси особистості.

Соціально-когнітивний аспект у біхевіоризмі. Соціально-когнітивна теорія А.Бандури. Звернення до когнітивних та соціальних чинників у вивченні поведінки людини.

Когнітивний напрям у сучасній зарубіжній психології. Метафора комп'ютера до вивчення когнітивних процесів людини. Теорія особистісних конструктів Дж.Келлі. Конструктивний альтернативізм. Людина як дослідник. Поняття особистісного конструкту. Формування конструкту. Властивості конструкту. Типи особистостей: когнітивно складні та когнітивно прості. Поняття репертуарного тесту рольових конструктів. Рационально-емотивна теорія А.Елліса. Поняття про

раціональні та ірраціональні переконання. Два види розладів: розлади Его та розлади комфорту. Критерії психічного здоров'я. «Кодекс» невротика. Когнітивна теорія А.Бека. основне завдання когнітивної терапії. Поняття «схеми». 5 категорій схем відповідно до їх функцій: когнітивні, емоційні, мотиваційні, інструментальні, контрольні. Поняття «автоматичних думок». Принцип самодопомоги та віра у ресурси людини як основа терапії Бека.

Основні положення гуманістичного підходу. Передумови виникнення. Гуманістична психологія А.Маслоу: основні поняття. Загальна характеристика клієнт-центрованої терапії К.Роджерса. Тріада Роджерса. Смысл життя, свобода та відповідальність особистості у «логотерапії» Віктора Емілія Франкла. Основні напрями навчання: 1. Вчення про прагнення до значення життя. Пошук значення життя – це природжена мотиваційна потреба. Ноогенний невроз формується тільки за рахунок соціальної діяльності людини. 2. Вчення про значення життя. Значення доступне будь-якій людині, незалежно від статі, віку і т.д., але знаходження сенсу- це не питання, це покликання. 3. Вчення про свободу волі. Загальна характеристика екзистенційної психології. Основні питання екзистенційної психології – страх смерті, сенс життя і віри в Бога, самотності, відповідальності. Поняття буття-у-світі та небуття. Причини неврозів.

РОЗДІЛ III. МЕТОДОЛОГІЧНІ ПРОБЛЕМИ СУЧАСНОЇ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Предмет, теоретичні і практичні завдання вікової психології. Основні розділи вікової психології та критерії їх виокремлення. Галузі психології, які здійснюють внесок в методологію вікової психології. Зв'язок вікової психології з іншими науками.

Стратегії і методи дослідження у віковій психології, їх класифікація. Лонгітюдні і поперечні «зрізи». Метод

спостереження та його види. Особливості застосування експериментальних методів. Природний і лабораторний експерименти у віковій психології. Формуючий експеримент. «Близнюковий» метод та його значення у експериментальному дослідженні розвитку психіки. Генетико-моделюючі експерименти. Діагностичні методи у віковій психології. Тести та тестування, умови застосування. Аналіз продуктів діяльності. Опитування (анкетування, інтерв'ю). Правила складання анкети і проведення анкетування. Бесіда та її значення в роботі практичного психолога. Способи оцінювання вірогідності і надійності експериментальних даних у дослідженні психічного розвитку.

Вікова психологія і суспільна практика; основні сфери застосування: навчання і виховання, наукова організація праці і дозвілля.

РОЗДІЛ ІV. КОРОТКИЙ ІСТОРИЧНИЙ НАРИС СТАНОВЛЕННЯ ВІКОВОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Проблема психічного розвитку людини у психологічних вченнях Античності, Середньовіччя та епохи Відродження. Підхід до проблем вікової психології у філософських теоріях свідомості: дослідження розвитку психіки людини в Новий час.

Виникнення дитячої психології в середині XIX ст. «Спостереження за життям дитини» Ч. Дарвіна. К.Д.Ушинський та його внесок у розвиток психології дитини. Підхід І.М. Сеченова до проблем розвитку дитини. Проникнення експериментальних досліджень у дитячу психологію. Перші узагальнення проблематики дитячої психології; праці М. Меймана, В. Штерна, К. Бюллера та інш. Виникнення педології та її критичний аналіз. Біогенетичний і соціогенетичний напрямки у становленні дитячої психології. Механістичні уявлення про розвиток психіки. Концепція конвергенції двох факторів дитячого розвитку. Внесок А. Валлона в розробку проблем психічного розвитку. Учіння Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. Відкриття егоцентризму та

стадій інтелектуального розвитку дитини.

Психоаналітичні теорії дитячого розвитку. Теорія З.Фрейда. Розвиток класичного психоаналізу в роботах А. Фрейд. Епігенетична теорія Е. Еріксона.

Теорія соціального наuczіння. Виховання і розвиток. Критичні періоди соціалізації. Заохочення і покарання як умови формування нової поведінки. Сім'я як фактор розвитку поведінки дитини.

Положення вікової психології і проблема розвитку вищих психічних функцій в працях Л.С. Виготського, П.П. Блонського, С.Л. Рубінштейна, О.М. Леонтьєва.

Концепція діалектичного характеру розвитку Г.С. Костюка, її реалізація у програмах сучасних психологічних досліджень.

Становлення вікової психології в радянський період (Б.Г. Ананьєв, М.Я. Басов, П.П. Блонський, Л.І. Божович, П.Я. Гальперін, О.В. Запорожець, М.І. Лісіна, І.О. Люблінська, Д.Б. Ельконін).

Сучасний стан вікової психології.

РОЗДІЛ V. ПРОБЛЕМА ВІКОВОЇ ПЕРІОДИЗАЦІЇ ОНТОГЕНЕЗУ ОСОБИСТОСТІ

Поняття «періодизація онтогенезу». Онтогенез та його фази. Особливості процесу психічного розвитку в онтогенезі (системність, циклічність, виникнення новоутворень, нерівномірність, періодичність). Проблема переходу від одного вікового періоду до іншого. Онтогенез і поняття про життєвий шлях людини. Вік і вікова періодизація розвитку особистості в онтогенезі. Л.С.Виготський про класифікацію підходів до періодизації дитячого розвитку: схеми періодизації, спрямовані назовні; вузько спрямовані схеми; пошук психологічних критеріїв періодизації. Періодизації дитячого розвитку в схемі Л.С.Виготського. Поняття про стабільні і перехідні періоди. Кризи розвитку та їх розуміння.

Проблема вікової періодизації психічного розвитку

особистості в дитячому віці в працях О.М.Леонтьєва, Л.І.Божович, Д.Б.Ельконіна, І.С.Кона та ін.

Проблема критеріїв періодизації розвитку зрілої особистості. Епігенетична концепція періодизації розвитку особистості Е.Г.Еріксона. Концепція вікової періодизації Л.Сева. Періодизація онтогенезу в цілому в працях Б.Г.Ананьєва, А.В.Петровського та інш.

Значення проблеми періодизації розвитку особистості в онтогенезі.

РОЗДІЛ VI. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК **В ПРОЦЕСІ ОНТОГЕНЕЗУ**

Поняття про психічний розвиток. Кількісні і якісні зміни в становленні людини як організму, як суспільної істоти, як особистості. Принцип психічного розвитку у діяльності. Поняття про «провідну діяльність», механізми її зміни. Поняття «соціальна ситуація розвитку».

Рушійні сили, умови та фактори психічного розвитку. Єдність природного і суспільного в онтогенезі людини. Роль спадковості в індивідуальному розвитку людини. Природні задатки і психічні властивості. Суспільні умови психічного розвитку.

Взаємозв'язок зовнішніх і внутрішніх умов психічного розвитку. Процеси інтеріоризації та екстеріоризації в процесі психічного розвитку особистості.

Теорії психічного розвитку. Біологізаторські та соціологізаторські концепції онтогенезу людської психіки. Розуміння процесу становлення людської особистості як «саморуху».

Відставання і затримка у психічному розвитку. Розвиток психіки в умовах сенсорних дефектів. Фізичний та психологічний вік людини. Поняття сензитивного періоду. Акселерація.

РОЗДІЛ VII. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ РАНЬОГО ВІКУ

Пренатальний розвиток. Критичний період новонародженості. Вроджені форми психіки та поведінки. Анатомо-фізіологічна характеристика та функціонування мозку дитини в немовлячому періоді. Рухова активність немовляти. Сприймання та пам'ять дітей першого року життя. Мова та мислення немовляти. Особистісні новоутворення немовлячого віку. Криза першого року.

Загальна характеристика розвитку дитини від одного до трьох років. Розвиток мовлення дитини раннього віку. Поява предметної та ігрової діяльності. Розвиток пізнавальних процесів дитини раннього віку. Мовлення та становлення особистості дитини. Становлення самооцінки та соціальних почуттів дитини. Криза 3-х років.

Спілкування дітей з дорослими. Виникнення потреби у спілкуванні з дорослим, її показники та етапи розвитку. Комплекс позбавлення як перша форма спілкування, його етапи. Ситуативно ділова форма спілкування дитини з дорослим. Теорія прихильності. Явище деривації і сепарації: причини. Перебіг, наслідки. Аналіз теорій О.В. Запорожця, Д.Б. Ельконіна, М.І. Лісіної, Ж. Піаже, про психологічну структуру сенсомоторного інтелекту і перехід до його символічних форм.

РОЗДІЛ VIII. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК ДИТИНИ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ

Соціальна ситуація розвитку в дошкільному дитинстві. Критика теорій «первісності», асоціальності і егоцентричності дитини. Рольова гра як провідна діяльність дитини-дошкільняти, її психологічна сутність. Критика біологізаторських теорій гри. Гіпотеза про теоретичне походження гри. Розвиток гри в дошкільному віці та її роль у психічному розвитку дитини-дошкільника. Значення гри для розвитку особистості. Елементи навчання і праці, їх місце і роль у психічному розвитку дитини.

Продуктивні форми діяльності: конструювання, образотворча та інші види діяльності, їх роль у розвитку психіки дитини.

Розвиток пізнавальних процесів в дошкільному віці. Особливості сенсорного розвитку дошкільників. Уява, мислення та мовлення дітей дошкільного віку. Психологічна характеристика готовності до навчання в школі, її основні компоненти.

Розвиток особистості дитини дошкільного віку. Формування особистісних якостей. Емоційно-мотиваційна регуляція поведінки. Засвоєння моральних норм.

Психологічні новоутворення дошкільного віку. Спілкування дітей з дорослими та однолітками. Основні форми та мотиви спілкування.

РОЗДІЛ ІХ. РОЗУМОВИЙ, ПОВЕДІНКОВИЙ ТА ОСОБИСТІСНИЙ РОЗВИТОК МОЛОДШОГО ШКОЛЯРА

Психологічні особливості початкового періоду навчання. Пізнавальний розвиток дітей молодшого шкільного віку. Значення навчання в психічному розвитку молодшого школяра. Формування ставлення до школи, учителів і учбових обов'язків. Засвоєння правил поведінки. Розвиток взаємин з однолітками. Зміна характеру ігрових стосунків. Розумовий розвиток молодшого школяра. Трудова та учбова діяльність дітей.

Формування особистості в молодшому шкільному віці. Розвиток мотивації досягнення успіхів. Зміна в вольовій регуляції поведінки і діяльності. Розвиток емоційної сфери. Формування характеру і соціальної поведінки.

Передумови переходу в підлітковий вік: самосвідомість і «Я-концепція», самооцінка, рефлексія, моральні засади поведінки.

Дослідження психічного розвитку дітей молодшого шкільного віку українськими психологами (І.Д. Бех, Ю.З. Гільбух, П.І. Зінченко, О.М. Концева, Т.В. Косма, Г.С. Костюк, О.І. Кульчицька, Р.В. Павелків, П.Р. Чамата та ін.).

РОЗДІЛ X. ПСИХІЧНИЙ РОЗВИТОК **У ПІДЛІТКОВИЙ ПЕРІОД**

Анатомо-фізіологічна перебудова організму протягом підліткового етапу. Акселерація та її причини. Аналіз теорій підліткового віку (В. Штерн, Ш. Бюллер, Л.С.Виготський та ін.). Соціальна ситуація розвитку у підлітковий період. Перебудова учбової діяльності та її психологічні наслідки. Виникнення і форми прояву «почуття дорослості» та їх джерела. Кризи підліткового періоду.

Формування особистості. Розвиток самосвідомості. Самооцінка і рівень домагань. Емоційно-вольовий розвиток. Прагнення до самовиховання. Формування систем потреб, інтересів і мотивів, їх зміст і структура. Особливості соціальної поведінки підлітків. Виникнення нового типу спілкування і міжособистісних стосунків. Тенденції до перебудови взаємин з дорослими і однолітками. Морально-етичні погляди підлітків.

Особливості характеру підлітків і психологічні причини інфантильності в підлітковому віці.

Розвиток пізнавальних інтересів. Перцептивні процеси і розвиток спостережливості. Розвиток уваги і пам'яті, логічного мислення, мови і мовлення.

Розвиток мотиваційної сфери. Перші ознаки професійної спрямованості.

Трудова діяльність та її значення для формування особистості підлітка. Психологічні особливості організації суспільно-корисної діяльності в підлітковий період. Розвиток здібностей і творчої активності підлітків.

Психологічні передумови переходу у новий період розвитку – ранній юнацький вік.

Дослідження українських психологів особливостей психічного розвитку у підлітковому віці (М.Й. Боришевський, І.С. Булах, О.І. Жаворонко, Д.Ф. Ніколенко, І.М. Націмов, Л.М. Проколієнко, Т.В. Рубцов, Е.Ш. Сапожникова).

РОЗДІЛ XI. ПСИХОЛОГІЧНИЙ РОЗВИТОК **У СТАРШОМУ ШКІЛЬНОМУ ВІЦІ**

Фактори психічного розвитку в ранньому юнацькому віці: соціальна ситуація в розвитку особистості; фізичний розвиток; явище акселерації; спілкування з дорослими і ровесниками; статеве поведінка.

Розвиток пізнавальних інтересів і здібностей в старшому шкільному віці. Учбова діяльність і виникнення на її основі передумов професійної діяльності. Розвиток професійного мислення і професійних здібностей в період навчання в старших класах.

Особливості самосвідомості особистості у ранньому юнацькому віці, виникнення потреби у самовизначенні. Система психологічних показників особистісної зрілості та умови її досягнення в період навчання в старших класах. Мотиви учіння. Спрямованість у майбутнє, проблема сенсу життя. Ціннісні орієнтації і морально-етичні установки та ідеали в юнацькому віці. Дослідження життєстійкості у юнацький період (В.М.Ямницький)

Психологічні проблеми і умови розвитку творчої особистості в ранній юності. Навчання і професійне самовизначення старшокласників. Психологічні проблеми трудової діяльності в період ранньої юності. Суспільно-корисна діяльність та її роль у становленні особистості старшокласника. Я-концепція особистості в ранньому юнацькому віці та самовиховання старшокласника.

РОЗДІЛ XII. АКМЕОЛОГІЧНИЙ ПЕРІОД РОЗВИТКУ. **ГЕРОНТОГЕНЕЗ.**

Історичний характер періодизації зрілого віку. Біологічна і соціальна роль періоду дорослості. Різноманітність діяльностей і всіх форм соціальної активності. Досягнення найбільшої продуктивності праці.

Пізнавальна діяльність зрілої людини та її можливості.

Розвиток функціональних відношень між окремими психічними процесами, їх структура та залежність від характеру професійної діяльності.

Місце людини в суспільстві, ступінь її активності у суспільному процесі як визначальні моменти розвитку особистості зрілої людини. Свідомість і самосвідомість в період зрілості. Особливості потребнісно-мотиваційної сфери дорослої людини, її інтереси та запити. Специфіка емоційного життя.

Соціальні контакти в період зрілості. Сім'я і сімейні стосунки в житті зрілої людини. Асоціальні явища в житті дорослої людини та їх вплив на особистість. Психологічні проблеми в зв'язку з віковими змінами в період дорослості.

Періодизація старіння і старості. Припинення активної виробничої діяльності як основна ознака соціального старіння.

Психологічні зміни в особистості старої людини: зміни в просторовій орієнтації, рухах, логічних міркуваннях, потребах, мотивації, емоційно-вольовій сфері. Профілактика старіння.

Проблема трудової і громадської діяльності в період старості. Ставлення людини похилого віку до старості як психологічна проблема.

Проблема довголіття і творчої життєдіяльності (І.П. Павлов, І. Мечніков та ін.). Проблема ставлення до старих людей, психологічні основи соціальної допомоги літнім людям.

РОЗДІЛ XIII. ПЕДАГОГІЧНА ПСИХОЛОГІЯ **ЯК НАУКА**

Педагогічна психологія – міждисциплінарна галузь наукового знання. Історія становлення та розвитку педагогічної психології. Методи дослідження в педагогічній психології та їх класифікація.

Основна система термінів: учіння, засвоєння, навчання, виховання, наuczіння, розвиток, формування, знання, вміння, навички.

Короткий історичний нарис педагогічної психології. Сучасний стан розробки проблем педагогічної психології в

Україні та країнах близького зарубіжжя.

РОЗДІЛ XIV. ПСИХОЛОГІЯ НАВЧАННЯ

Психологічна характеристика процесу навчання.

Основні теоретичні і експериментальні підходи до вивчення процесів навчання і учіння. Теорії навчання і учіння в зарубіжній психології.

Учіння як процес активного засвоєння системи знань, вмінь і навичок (асоціативно-рефлекторні теорії: Д.М. Богоявленський, Г.С.Костюк, Н.О. Менчинська, Ю.О. Самарін). Теорія поетапного формування розумових дій (П.Я. Гальперін, Н.Ф. Талізін). Концепція учіння Д.Б. Ельконіна. Концепція учіння теоретичного узагальнення В.В. Давидова. Концепція учбової діяльності Л.В. Занкова.

Поняття: навчання, учіння, навчіння, їх зв'язок.

Загальна характеристика учбової діяльності. Структура учбової діяльності. Учбова мотивація. Засвоєння - центральна ланка учбової діяльності. Загальна характеристика самостійної роботи,

РОЗДІЛ XV. ПСИХОЛОГІЯ ВИХОВАННЯ

Виховання як формування цілісної особистості. Психологічні закономірності і механізми формування особистості.

Психологія морального виховання. Моральна основа особистості. Вплив спілкування і різних видів діяльності (гри, учіння, суспільно-корисної, трудової та ін.) на формування моральних основ особистості. Моральні уявлення і моральні вчинки. Дослідження морального розвитку особистості (І.Д.Бех, І.С.Булах, Р.В.Павелків)

Соціально-психологічні аспекти виховання. Цілі, засоби та методи виховання. Інститути виховання. Взаємодія суб'єктів виховного процесу.

Психологічні особливості сімейного виховання.

Спілкування і взаємодія в сім'ї як фактор виховання особистості.
Дослідження з проблем виховання в українській психологічній науці.

РОЗДІЛ XVI. ПСИХОЛОГІЯ СУБ'ЄКТА ПЕДАГОГІЧНОЇ ПРАЦІ Й ПСИХОЛОГІЧНОГО ПАТРОНАЖУ РОЗВИТКУ ДИТИНИ

Загальна характеристика педагогічної діяльності. Педагогічні функції та уміння. Стиль педагогічної діяльності. Загальні та спеціальні здібності педагога. Організація дитячої групової діяльності. Психологія педагогічної оцінки. Педагогічна оцінка як засіб стимулювання. Вікові особливості дитини та педагогічна оцінка.

Індивідуальний підхід вчителя до учнів в навчально-виховному процесі. Вивчення педагогом психологічних особливостей учнів як основа індивідуального підходу у процесі навчання і виховання.

Психологічна служба в системі освіти. Основні функції та завдання.

РОЗДІЛ XVII. ПРИКЛАДНІ АСПЕКТИ СОЦІАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Предмет і завдання соціальної психології, її структура, функції та категорії. Зв'язок соціальної психології з іншими науками. Виникнення та становлення соціальної психології як науки. Розвиток соціально-психологічних ідей в рамках донаукового періоду (Платон, Арістотель, Н. Маккіавелі, Т. Гоббс, К. Гельвецій, Ж. Руссо, І. Бентам, А. Сміт). Сутність основоположних концепції соціальної психології: теорія «психологія народів» (М. Лацаруса, Г. Штейнталя; В. Вундт, О. Потєбня); теорія «психологія масс» (Г. Тард, С. Сігеле, Г. Лебон, З. Фрейд); теорія «інстинктів поведінки» (В. Макк-Дугалл). Характеристика розвитку соціальної психології у рамках експериментально-прикладного етапу: теорія нормативного порядку, класична та неокласична теорії організацій та

управління (Ф.Тейлор, А. Файоль, Г. Зіммель, Ч. Кулі Е. Мейо). Сутність Хауторнського експерименту та його вплив на розвиток соціальної психології. Експериментальний етап у розвитку науки (Ф. Олпорт, В. М. Бехтерев, В. Меде). Явища соціальної фасилітації та інгібіції.

Розвиток соціальної психології за рубежом: головні теоретичні напрями. Розвиток вітчизняної науки у радянський період. Сучасний стан та розвиток соціальної психології на Україні.

Особливості прикладних досліджень у соціальній психології. Прикладна соціальна психологія у сфері освіти і науки. Соціально-психологічні проблеми гуманітарної освіти і культури. Соціальна психологія і охорона здоров'я: стрес і здоров'я людини, шляхи подолання стресу. Соціальна психологія та управління. Соціально-психологічні проблеми маркетингу. Соціально-психологічна характеристика реклами, її характер та призначення. Соціальна психологія у правовій сфері.

Методологічні основи соціально-психологічного дослідження. Проблема якості соціально-психологічної інформації в науковому дослідженні. Основні методи соціально-психологічних досліджень: метод спостереження та його обмеження; експеримент та його види; метод вивчення документів; метод опитування та особливості його застосування в соціальній психології. Етичні проблеми соціально-психологічних досліджень.

РОЗДІЛ XVIII ПРОБЛЕМА СПІЛКУВАННЯ В СОЦІАЛЬНІЙ ПСИХОЛОГІЇ.

Спілкування як феномен соціальної психології. Основні характеристики спілкування. Особистість у контексті спілкування. Види спілкування. Структура спілкування як проблема психології. Характеристика функцій спілкування. Розвиток спілкування в онтогенезі.

Сутність міжособистісної комунікації. Структура та засоби комунікації. Поняття, структура та функції масової комунікації. Психологічні особливості вербальної комунікації: психологічна

характеристика лінгвістичного каналу. Вплив вибору слів та виразів, їх послідовності, граматичних форм на сприйняття інформації. Розмова як процес реалізації комунікативної сторони спілкування: її види фази пербігу. проблема кодування-декодування інформації в процесі комунікації. Мовні табу. Вплив гендерних характеристик суб'єкта на процес передачі інформації. Соціально-психологічна характеристика невербальних засобів комунікації (оптико-кінетична, паралінгвістика, екстралінгвістична, просторово-часова системи). Організація просторово-фізичної та соціальної ситуації: вибір часу та місця, розміщення співрозмовників залежно від характеру та цілей бесіди. Проблема поєднання каналів комунікації та подача неправдивої інформації. Ознаки брехні. Труднощі спілкування. Деформації спілкування: їх сутність та види. Бар'єри спілкування.

Поняття інтеракції. Різновиди взаємодії. Форми поведінки особистості у міжособистісній взаємодії. Поняття соціального реєстру взаємодії. Інтеракція і міжособистісний вплив. Стратегії міжособистісного впливу їх класифікація. Поняття маніпуляції. Поняття соціальної перцепції. Формування першого враження про партнера. Проблема точності сприйняття партнера. Ефекти міжособистісного сприйняття (ефекти ореолу, первинності, новизни). Прийоми та методи соціального пізнання. Стадії процесу соціального пізнання: первинна категоризація, підтвердження, ефект пророцтва, що самореалізується. Механізми міжособистісного сприймання. Ідентифікація як уподібнення себе партнеру. Емпатія як емоційне співпереживання. Рефлексія як механізм соціальної перцепції. Каузальна атрибуція. Фундаментальна помилка атрибуції. Практичні способи її подолання.

РОЗДІЛ XIX. МІЖОСОБИСТІСНІ СТОСУНКИ ТА СОЦІАЛЬНІ ВІДНОСИНИ.

Сутність стосунків. Види стосунків. Психологічні особливості диференціації у системі міжособистісних зв'язків. Структура взаємовідносин у малій соціальній групі. Налагодження взаєморозуміння між членами групи.

Самопочуття особистості у групі. Розвиток і перебіг стосунків. Поняття та види соціально-психологічного клімату групи. Сімісність та здатність до співпраці як основні механізми розвитку міжособистісних стосунків. Типи міжособистісної сумісності: потребнісна та поведінкова; структурна та функціонально-рольова.

Методи вивчення особистісних стосунків. Поняття міжособистісної атракції. Основні передумови атракції. Почуття як системи поведінки. Соціальний контроль над почуттями. Поняття дружби. Зовнішня привабливість і симпатія. Стандарти краси. Теорії міжособистісної атракції: теорія соціального обміну та теорія справедливості. Підтримання близьких стосунків. Визначення кохання. Трьохкомпонентна теорія кохання. Крос-культурні відмінності у ставленні до кохання та шлюбу. Розрив близьких стосунків. Процес та переживання розриву.

РОЗДІЛ XX АЛЬТРУЇЗМ ТА ПРОСОЦІАЛЬНА ПОВЕДІНКА ОСОБИСТОСТІ

Сутність просоціальної поведінки та її види. Біологічна та соціальна природа альтруїзму. Аналіз теоретичних моделей просоціальної поведінки: еволюційна теорія, теорії соціального обміну та соціальних норм. Мотиваційний контекст просоціальної поведінки. Диспозиційні основи про соціальності. Гендерні та культурні детермінанти просоціальної поведінки. Ситуаційні змінні та їх вплив на просоціальні стратегії. Сутність емпатії як емоційного різновиду просоціальної поведінки. Стратегія вдячності у структурі просоціальності. Вікові закономірності просоціального розвитку. Розвиток основ просоціальної поведінки в епоху раннього дитинства. Становлення когнітивних та емоційних основ просоціальної поведінки у дитячому віці. Соціалізація альтруїзму.

РОЗДІЛ XX СОЦІАЛЬНА ПСИХОЛОГІЯ ГРУП

Поняття соціальної групи. Соціально-психологічна

характеристика стратифікації суспільства. Класифікація соціальних груп. Поняття малої групи. Сутнісні ознаки малої групи. Основні підходи та напрями вивчення малої групи (психоаналітичний, інтеракціоністський, соціометричний, групової динаміки). Умовні та реальні групи. Лабораторні та природні; неорганізовані та організовані; формальні та неформальні; групи членства та референтні; великі та малі. Функції референтних груп. Процес входження особистості в групу. Структура взаємовідносин у малій соціальній групі. Культура первинних груп. Проблема соціального контролю в групах.

Психологічні характеристики великих соціальних груп. Головні ознаки великих соціальних груп. Класифікація великих соціальних груп. Соціально-психологічна характеристика стратифікації суспільства. Образ, якість та стиль життя. Соціально-психологічна характеристика етнічних спільнот. Поняття національної ментальності. Психологічні особливості українського національного характеру. Соціально-психологічна сутність релігійних спільнот.

Психологія масових явищ. Психологічні особливості великих стихійних груп. Соціально-психологічна сутність натовпу. Підходи до класифікації натовпу. Психологічна характеристика масових способів впливу: навіювання, наслідування, паніка, мода, зараження, чутки. Поняття про структуру психіки та інтелекту маси (Г. Лебон, З. Фрейд, Г. Тард). Закони наслідування. Природа влади та підкорення. Психологія взаємостосунків вождя та натовпу.

РОЗДІЛ XXI ДИНАМІЧНІ ПРОЦЕСИ У ГРУПАХ

Поняття групової динаміки. Концепції і моделі розвитку малої групи. Механізм групової динаміки. Утворення малої групи: психологічні умови і фактори виникнення групи. Групові норми і нормативна поведінка. Дослідження нормативного впливу групової більшості. Феномен групового тиску. Експерименти Аша, Креча, Крачфілда, Шерифа по вивченню групового тиску на особистість. Аналіз причин виникнення

феномена. Конфліктність та конформізм. Дослідження феномену конформізму в соціальній психології. Види конформності: зовнішня та внутрішня. Вплив меншості на групу.

Проблема групової згуртованості, багатозначність її трактування в соціальній психології. Згуртованість як міжособистісна атракція й результат частоти взаємодії членів групи (Морено; Лотт; Н'юком і ін.). Згуртованість як результат мотивації групового членства (Картрайт). Згуртованість як ціннісно-орієнтаційна єдність групи (А.В. Петровський). Лідерство і керівництво в малих групах. Теорії походження лідерства і керівництва (теорія рис, ситуаційна теорія, синтетична). Стили лідерства і керівництва. Проблема прийняття групового рішення. Індивідуальні та групові рішення. Етапи прийняття рішення. Аналіз якості групових рішень. Роль групової дискусії в ухваленні групового рішення (К. Левін). Явище поляризації групи. Групові деформації. Явища групової поляризації.

Проблема конфлікту в соціальній психології. Історія вивчення проблеми конфлікту. Класифікація конфліктів. Функції конфліктів: деструктивна та конструктивна. Динамічна модель конфлікту. Етапи перебігу конфлікту. Стратегії поведінки особистості у міжособистісному конфлікті. Шляхи розв'язання конфліктів. Корекція та керування конфліктом. Конфлікти в умовах школи.

РОЗДІЛ XXII. ОСОБИСТІСТЬ У СИСТЕМІ СОЦІАЛЬНИХ ЗВ'ЯЗКІВ.

Поняття особистості та в соціальній психології. Соціально-психологічна природа особистості. Особливості взаємозв'язку особистості і суспільства. Соціально-психологічні теорії особистості. Проблема соціалізації індивіда. Сутність процесу соціалізації. Основні теоретичні підходи до аналізу соціалізації: біогенетичні теорії, соціогенетичні теорії, інтеракціонізм, соціально-екологічний підхід, психоаналітичні теорії, біхевіористичні теорії, когнітивізм. Стадії, інститути та

механізми соціалізації. Вплив соціально-психологічних факторів на соціалізацію індивіда. Соціалізація як адаптація. Процес соціалізації як інкультурації. Соціалізація як інтерналізація. Соціалізація як процес конструювання соціальності. Проблема вікових криз та соціалізація. Явище ресоціалізації: його сутність та значення. Асоціальні прояви особистості.

Особистість в структурі групових стосунків. Поняття статусу в соціальній психології. Основні складові статусу особистості. Проблема збереження соціального статусу. Проблема боротьби особистості за визнання та владу. Основні підходи до розуміння соціальної ролі особистості. Класифікація соціальних ролей. Генезис та структура ролі. Поняття рольового конфлікту. Позиція особистості як інтегральна система вибіркових стосунків особистості.

Сутність соціальної установки. Основні функції соціальних установок: інструментальна, еґо-захисна, вираження цінностей особистості, функція організації знань. Основні підходи до розуміння атитуда. Структура соціальної установки: когнітивний, емоційний, конативний компоненти. Ієрархічна структура диспозицій особистості (В.Ядов). Формування соціальних установок: психоаналітичний підхід, мотиваційний підхід, біхевіористичний підхід, когнітивний підхід, структурний підхід, генетичний підхід. Проблема взаємного впливу соціальних установок та поведінки. Явище когнітивного дисонансу (Л. Фестінгер). Теорія самосприйняття та самоатрибуції (Д. Бем). Вплив особистісних та ситуаційних факторів на зв'язок установок та поведінки. Зміна соціальних установок. особливості переконуючої комунікації. Теорії когнітивної відповідності. Соціально-психологічна компетентність особистості.

Поняття «Я-концепції» у соціальній психології. Я-концепція як результат соціального розвитку особистості. Структурні компоненти Я-концепції. Основні фактори та механізми формування Я-концепції. Проблема змінності-стабільності Я-концепції. Ефект переоцінки. Прогнозування власної поведінки. Самосвідомість особистості як чинник самовизначення у групі. Теорія соціального

порівняння. Я-концепція та персоніфікація. Проблема зв'язку самосвідомості та особистісного контролю. Поняття самоефективності. Локус контролю. Наслідки втрати особистісного контролю. Явище набутої безпомічності. Теорія унікальності «Я». Схильність на користь власного «Я». Мотивація самоповаги, нереалістичний оптимізм. Механізми самовиправдання та збереження власної самооцінки. Психологічна сутність явища самомоніторингу. Конативна складова Я-концепції. Теорія самопрезентації: сутність явища самопрезентації, диспозиційні та ситуативні чинники, основні стратегії.

ПИТАННЯ ДО ЕКЗАМЕНУ

1. Філософські основи психології ХХІ століття.
2. Сучасна психологія в системі наук.
3. Методи сучасної наукової психології.
4. Галузі сучасної психологічної науки.
5. Методологічні і теоретичні проблеми сучасної психології.
6. Психологія розвитку у сучасному психологічному огляді.
7. Психологічні аспекти терміно-системи «Індивід-людина-особистість-суб'єкт-Я».
8. Категорія діяльності особистості в сучасній психології.
9. Проблема спілкування в сучасній психології.
10. Стан сучасної зарубіжної психології.
11. Психоаналітичний напрям у сучасній психології.
12. Диспозиційний напрям у психології.
13. Соціально-когнітивний аспект у біхевіоризмі.
14. Когнітивний напрям у сучасній зарубіжній психології.
15. Базові постулати і орієнтири гуманістичної психології у 21 ст.
16. Сучасні дослідження гуманістичних теорій особистості.
17. Основні етапи та напрямки розвитку вікової та педагогічної психології на Україні.
18. Когнітивний напрям у сучасній зарубіжній психології.
Методи вікової та педагогічної психології та їх класифікація.
19. Питання психічного розвитку людини у психологічних вченнях Античності, Середньовіччя та епохи Відродження.
20. Підхід до проблем вікової психології у філософських теоріях свідомості: дослідження розвитку психіки людини у Новий час.
21. Основні теорії психічного розвитку у першій третині ХХ ст.
22. Становлення основних психологічних шкіл у ХХ ст.
23. Принципи організації наукових досліджень у галузі вікової та педагогічної психології. Основні етапи психологічного дослідження.
24. Експеримент як основний метод вікової та педагогічної психології. Сутність психолого-педагогічного експерименту, його етапи.
25. Сутність та специфіка психічного розвитку.

26. Рушійні сили, умови та фактори психічного розвитку.
27. Визначальні фактори психічного розвитку. Біологічний фактор як передумова становлення психіки.
28. Психоаналітичні теорії дитячого розвитку. Теоретична концепція З. Фрейда. Розвиток класичного психоаналізу в роботах Анни Фрейд.
29. Когнітивний підхід у віковій психології. Теорія Ж. Піаже про інтелектуальний розвиток дитини. Відкриття егоцентризму дитячого мислення. Етапи інтелектуального розвитку в дитячому віці.
30. Епігенетична концепція розвитку особистості Е. Еріксона.
31. Соціокультурна теорія Л.С.Виготського. Розгортання теоретичних ідей у дослідження Харківської психологічної школи, роботах О.В.Запорожця, Д.Б.Ельконіна.
32. Концепція діалектичного характеру розвитку Г.С.Костюка
33. Стадіальний характер психічного розвитку. Його причини та рушійні сили. Поняття вікового періоду, його основні характеристики.
34. Сутність психологічних новоутворень. Динаміка основних новоутворень в онтогенезі. Дослідження новоутворень у психологічній науці.
35. Обдарованість як прояв нерівномірності розвитку. Вундеркіндний тип розвитку.
36. Діяльність як основа, засіб і умова психічного розвитку. Поняття провідного виду діяльності. Критерії провідної діяльності. Зміна провідних видів діяльності в онтогенезі.
37. Становлення психіки на першому році життя. Характеристика криз новонародженості та одного року. Експериментальні дослідження розвитку психіки в немовлячий період. Причини і наслідки соціальної депривації на першому році життя
38. Психологічні особливості розвитку в епоху раннього дитинства. Особливості та етапи розвитку предметної діяльності у цей період.
39. Основні лінії розвитку мови в ранньому віці. Експериментальні дослідження мовного розвитку у вітчизняній та зарубіжній психології.

40. Психологічний зміст кризи трьох років. Характеристика періоду роботах Е. Келер, Л.С. Виготського, Д.Б. Ельконіна.
41. Психологічні особливості розвитку пізнавальної сфери дошкільника. Дослідження сенсорних здібностей дітей у роботах Л.А. Венгера. Аналіз стадій розвитку мислення у роботах зарубіжних та вітчизняних вчених
42. Соціально-психологічна характеристика дитячих груп. Ігрові об'єднання дітей. Розробка методик дослідження стосунків у групах дітей дошкільного віку.
43. Роль спілкування з дорослими та однолітками у психічному розвитку дитини. Особливості виникнення комунікативної потреби та її розвиток. Характеристика мотивів спілкування дітей з дорослими. Основні форми спілкування
44. Розвиток вольової регуляції в дитячому віці. Критерії вольової готовності дітей до навчання у школі. Експериментальні дослідження особливостей вольової регуляції дошкільників
45. Роль ігрової діяльності у психічному розвитку дошкільника. Структура гри. Розвиток ігрової діяльності. Дослідження сюжетно-рольової гри у вітчизняній та зарубіжній психології. Роль дорослого у становленні ігрової діяльності.
46. Сутність психологічної готовності до шкільного навчання, її основні компоненти та показники. Діагностика психофізіологічної зрілості дітей до шкільного навчання. Використання методики Д. Векслера у роботі з дітьми дошкільного віку.
47. Психологічні особливості розвитку молодшого школяра. Психологічний аналіз соціальної ситуації розвитку школяра.
48. Оволодіння навчальною діяльністю в молодшому шкільному віці. Залежність успішності навчання від характеру мотивації. Діагностика рівня сформованості навчальної діяльності.
49. Причини шкільної дезадаптації та їх корекція. Методи діагностики шкільної тривожності та неуспішності.
50. Інтелектуальна та особистісна рефлексія як основні новоутворення в молодшому шкільному віці. Становлення моральної свідомості та самосвідомості у даний період.

51. Психологічні дослідження кризи підліткового віку у кінці 19 початку 20 століття. Нові тенденції у вивченні підлітковості.
52. Особистісне зростання підлітка. Розвиток самосвідомості та Я-концепції в підлітковому віці. Процес пошуку самоідентичності.
53. Розвиток навчальної діяльності у підлітковому віці. Зміни у структурах навчальної мотивації підлітків. Дослідження навчальної діяльності школяра та її корекція.
54. Причини виникнення акцентуацій характеру у підлітковому віці. Основні типи акцентуацій. Діагностика і корекція акцентуацій і психопатій у підлітковому віці.
55. Характеристика пізнавальної сфери та розвиток вищих психічних функцій в юнацькому віці.
56. Особливості розвитку особистості в ранньому юнацькому віці. Формування концепції індивідуального сенсу життя та духовна самосвідомість особистості.
57. Розвиток самосвідомості в юнацькому віці. Діагностика самооцінки та міри домагань старшокласників.
58. Міжособистісні стосунки в юнацькому віці. Дружба та кохання у юнацькому віці.
59. Проблема періодизації індивідуального розвитку дорослої людини. Погляди Рибникова М.М. та Ананьєва Б.Г. на періодизацію життєвого шляху особистості.
60. Загальносоматичний розвиток та його зв'язок з психічним розвитком дорослої людини. Розвиток психічних процесів в період дорослості.
61. Кризи віку дорослості. Нормативні та аномальні кризи. Біографічні кризи. Вплив зміни життєвих ролей на самосприйняття. Дослідження криз у вітчизняній та зарубіжній психології.
62. Психосоціальний розвиток дорослих. Вплив професійної діяльності на розвиток у період дорослості. Діагностика професійної мотивації та професійної зрілості.
63. Пізня зрілість як етап і якість у психічному розвитку людини. Характеристика кризи „Я-інтеграції” у період пізньої дорослості Проблема старіння і помирання.

64. Історія психології учіння. Види учіння та структура учбової діяльності учнів.
65. Формування знань, умінь на основі поетапного засвоєння розумових дій. Співставлення концепцій П.Я. Гальперіна та В.В. Давидова щодо проблем розвиваючого навчання.
66. Процес засвоєння як зміст учбової діяльності. Експериментальні дослідження процесу засвоєння.
67. Особливості оволодіння учнями учбовою діяльністю. Розвиток уміння самостійно вчитися.
68. Поняття про навчання та його психологічні механізми. Психологічний погляд на дидактичні принципи.
69. Теорії навчання. Співвідношення навчання і розвитку. Класифікація навчання
70. Моделі навчання: інформаційна, операціональна, розвивальна. Психологічна сутність інноваційних методів навчання у сучасній школі.
71. Концепції управління процесом навчання. Управління як забезпечення єдності основних функцій діяльності вчителя та учнів.
72. Психологічний аналіз уроку. Основні критерії та підходи. Врахування принципу розвитку у процесі аналізу уроку. Загальна схема розгляду уроку.
73. Загальне поняття про психологію виховання. Соціально-психологічні аспекти виховання. Теорії виховання.
74. Психологічні механізми виховання: Роль переконування, навіювання, зараження у роботі з учнями. Психолого-педагогічні прийоми виховання. Методи стимулювання і корекції поведінки.
75. Поняття про моральність. Розвиток моральної свідомості та самосвідомості. Мотиваційні аспекти моральності. Вчинок як одиниця моральної поведінки. Відмінність просоціальної та моральної поведінки.
76. Рівні морального розвитку школярів (за Л. Колбергом). Критерії оцінки вихованості учнів.

77. Загальна характеристика педагогічної діяльності. Вивчення особливостей педагогічної діяльності у психологічних вченнях 20 століття.
78. Здібності у структурі суб'єкта педагогічної діяльності. Структура педагогічних здібностей.
79. Психологічна характеристика основних стилів педагогічної діяльності та керівництва. Дослідження стилів педагогічної діяльності у психологічній науці.
80. Психологія педагогічної оцінки. Вчення Б.Г. Ананьєва про роль і сутність педагогічного оцінювання
81. Лідерство і керівництво в малих групах. Теорії походження лідерства і керівництва
82. Поняття групової динаміки. Концепції і моделі розвитку малої групи. Механізм групової динаміки.
83. Психологічні характеристики великих соціальних груп.
84. Сутність просоціальної поведінки та її види
85. Сутність стосунків. Види стосунків. Психологічні особливості диференціації у системі міжособистісних зв'язків.
86. Основні характеристики спілкування. Особистість у контексті спілкування.
87. Поняття особистості та в соціальній психології
88. Проблема конфлікту в соціальній психології. Історія вивчення проблеми конфлікту. Класифікація конфліктів

ЛІТЕРАТУРА

1. Балл Г.О. Концепція самоактуалізації личности в гуманістической психології. – Киев; Донецк, 2003. – 32 с.
2. Бех І. Д. Психологія виховання. У 2 кн. / І. Д. Бех– К., 2004.
3. Вікова та педагогічна психологія: Навч. посіб. / О.В. Скрипченко та ін. – К.: Просвіта, 2005. – 416 с.
4. Власова О.І. Педагогічна психологія: Навч. посібник / О.І. Власова– К.: Либідь, 2005.- 400 с.
5. Гаврилина Л.К., Бызова В.М. Кризисы взрослой жизни. Моменты роста. – М., 2010. – 234 с.
6. Гуцуляк Н.М., Рудюк Н.Г. Вікова психологія: курс лекцій / Чернівецький національний ун-т ім. Юрія Федьковича. – Чернівці: Рута, 2007. – 95 с.
7. Головінський І. З. Педагогічна психологія: Навч. посіб. для вищ. шк.-К.:Аконіт, 2003.-288 с.
8. Дуткевич Т.В. Дитяча психологія: Навч. посібник. Реком. МОНмолодьспорт України / Т. В. Дуткевич. – К.: ЦУЛ, 2012. – 424 с.
9. Забродський М.М. Вікова психологія: Навч. посібник. - К.: Міжрегіон. акад. упр. персоналом, 2012. – 103 с.
- 10.Заброцький М.М., Павелків Р.В. Педагогічна психологія. Навч.посібник. / М.М. Заброцький, Р.В. Павелків – Рівне, 2003. – 297 с.
11. Занюк С.С.Психологія мотивації : Навч. посібник для студентів вищих навч. закладів - Київ: Либідь, 2012 р.-303с.
- 12.Зязюн І.А. Естетична регуляція ціннісної сфери // Вища освіта України.-2005.-№3.-С.5-12.
- 13.Куликов Л. В. Осознание здоровья как ценности //Психология здоровья/Ред. Г. С. Никифоров.-СПб.: Изд-во СПбГУ,2000.-240с..
- 14.Куликов Л. В. Руководство к методам диагностики личностных свойств.-СПб., 2003.- 345с.
- 15.Крайг Г., Бокум Д. Психология развития. – 9-е узд. – СПб.: Питер, 2007. – 949 с.

- 16.Максименко С.Д. Теорія і практика психолого-педагогічного дослідження. / С.Д. Максименко – К.: НДПУ, 2005. – 345с.
17. Основи психології / За ред. О.В. Киричука, В.А. Роменця. – К.: Либідь, 2007. - 632 с.
- 18.Павелків Р.В. Дитяча психологія: Навч. посібник. / Р.В. Павелків – Київ-Рівне, 2006. – 525 с.
- 19.Павелків Р. В. Вікова психологія: підруч. для студ. вищ. навч. закл.. -К.: Кондор, 2011. - 468 с.
- 20.Психологія та педагогіка : Підручник // С.Д.Максименко, ред., В.В.Коваленко,М.Б.Євтух, Я.В.Цехмістер та ін.; МОН України. - Київ: Слово, 2013 р.- 578с.
- 21.Психологія життєвої кризи / Відп.ред. Т.М.Титаренко. – К., 2008.
- 22.Психология человека от рождения до смерти / Под общ.ред А.А.Реана. – СПб.: ПРАЙМ-ЕВРОЗНАК, 2012. – 656 с.
- 23.Психологія розвитку та вікова психологія: Практикум: Навч.посіб. – К.: 2009. – 448 с.
- 24.Райс Ф. Психология подросткового и юношеского возраста. / Ф. Райс – СПб: Питер, 2000. – 624 с.
- 25.Сметанський М. Контроль за навчально-пізнавальною діяльністю: Проблеми, шляхи розв'язання//Вища школа.-2004.-№4.-С.63-68.
- 26.Столяренко А.М. Психология и педагогика: Учеб. пособие для вузов. – М.: Юнити-Дайл, 2011. - 23 с.
- 27.Терлецька Л.Г.Вікова психологія і психодіагностика: підручн. для студ. ВНЗ // МОН України. - Київ: ВД "Слово", 2013 р. – 606с.
- 28.Ткачук С. Психологічний аналіз самотворення позитивної «Я-концепції» // Психологія і суспільство.-2003.-№3.-С.107-113.
- 29.Щотка О. П. Вікова психологія дорослої людини: Навч. посібник / Ніжинський держ. педагогічний ун-т ім. Миколи Гоголя. – Ніжин: Редакційно-видавничий відділ НДПУ ім. М.Гоголя, 2011. – 194 с.

30. Андреева Г.М. Социальная психология: учеб. для вузов. / Г. М. Андреева. – М. : МГУ, 2002. – 420 с.
31. Андриенко Е.В. Социальная психология: учеб. пособ. / Е. В. Андриенко. – М. : Академия, 2001. – 262 с.
32. Андреева Г.М. Зарубежная социальная психология XX ст.: учеб. пособ / Г. М. Андреева. – М. : Аспект-Прес, 2001. – 288 с.
33. Битянова М.Р. Социальная психология. Наука, практика и образ мыслей / М. Р. Битянова. – М.: ЭКСМО-Пресс, 2001. – 575 с.
34. Белинская Е.П., Тихомандрицкая О.А. Социальная психология личности: учеб. пособ. / Е. П. Белинская. – М.: АСПЕК-Пресс, 2001. – 304 с.
35. Орбан-Лембрик Л.Е. Соціальна психологія. навч. посіб. / Л. Е. Орбан-Лембрик. – К. : Академвидав, 2005. – 446с.
36. Аронсон Э., Уилсон Т., Ейкерт Р. Социальная психология: Психологические законы поведения человека в социуме. – СПб. : Прайм-ЕВРОЗНАК, 2002. – 560 с.
37. Майерс Д. Социальная психология / Д. Майерс. – СПб. : Питер, 2005. – 784 с.

Інформаційні ресурси

1. <http://www.nbuu.gov.ua/>
2. <http://lib.kture.kharkov.ua/>
3. <http://www.psy-science.com.ua/PsInsUa.html>
4. http://www.social-science.com.ua/jornal_content/
5. http://chitalka.info/ps_26/index.html